

PREFEROVANÉ SLOVOTVORNÉ TYPY DESUBSTANTÍVNYCH SLOVIES V SÚČASNEJ SLOVENČINE

(s čiastočným uplatnením konfrontačného slovensko-českého prístupu)

Eudmila Liptáková

Derivácia je najekonomickejším spôsobom obohacovania slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Sémantické vlastnosti východiskového a utvoreného slova sa kondenzujú v dvojčlennej slovotvornej forme, ktorej prvky (slovotvorný základ a slovotvorný formant) naznačujú slovotvorný, ale aj lexikálny význam slova. Nákladné voľné syntagmatické spojenie slov sa v procese derivovania nahrádza jednoslovnou lexikálnou jednotkou (napr. *zbaviť (komunikáciu) rituálov – odritualizovať*; *vybaviť (pracovisko) počítačovou sieťou – zasieťovať*; *popracovať si na počítačovej sieti – zasieťovať si*; *robiť pri (filmovaní) detaily – detailovať*; *vystupovať ako mažoretka – mažoretkovať* a pod.). Uvedené príklady signalizujú, že výrazom tendencie k ekonomizácii, ale aj špecifikácii a aktualizácii vyjadrenia je i slovotvorné vyjadrovanie dejového vzťahu k substancii v podobe slovesných desubstantívnych derivátov. Desubstantívne derivovanie slovíes patrí k veľmi produktívnym slovotvorným procesom v súčasnej slovenčine vo sfére odborného i bežného komunikovania (porov. Furdík, 1998, s. 67; Horecký – Buzássyová – Bosák, 1989, s. 139 – 169; Horecký, 2003, s. 35). Produktívnosť sa manifestuje nielen počtom novoutvorených slovíes, ale aj „ľahkosťou“, s akou sa v prípade pomenovacej či vyjadrovacej potreby tvorí sloveso od domáceho či prevzatého substantíva, a to bez väčších derivačných obmedzení (ako problematické sa ukazuje iba odvodzovanie slovíes od spredmetnených dejov a spredmetnených vlastností, Liptáková, 2004).

V doterajšom výskume tvorenia desubstantívnych slovíes sme sa zamerali na motivačné východiská, slovotvornú a onomaziologickú štruktúru, ako aj na onomaziologické kategórie (op. cit.). V tomto príspevku chceme na predchádzajúce výskumy nadviazať analýzou korpusu¹ z hľadiska slovotvorného útvaru, ktorým sa onomaziologická kategorizácia konkretizuje, teda budeme skúmať slovotvorné typy, podľa ktorých sa desubstantívne slovesá v jednotlivých pomenovacích triedach tvoria. Naším cieľom bude zistený inventár slovotvorných typov hierarchizovať podľa produktívnosti a podľa komunikačného využitia a tak ukázať, ktoré modely slovotvorného stvárňovania dynamických príznakov na základe vzťahu k istej substancii komunikanti v rečovej praxi preferujú. Čiastočne sa pokúsime uplatniť konfrontačné hľadisko a porovnať derivačné tendencie v slovenčine s tvorením desubstantívnych slovíes v súčasnej čestine.

Metodologické východisko výskumu tvorí v zhode so slovenskou derivatologickou tradíciou (Horecký, 1971; Buzássyová, 1974; Horecký – Buzássyová – Bosák, 1989; Furdík, 1993, 2004) lexikologický prístup (nie morfológický či morfemický prístup) k slovotvorbe a najmä teória slovotvornej motivácie (Furdík, op. cit.), ktorá podstatu slovotvorných vzťahov vidí vo formálno-sémantickej usúvzťažnenosti motivujúceho a motivovaného slova. V súčasnej slovenskej derivatológii sa teda slovotvorný typ považuje za jeden z troch slovotvorných útvarov (ďalšími sú komplementárne útvary slovotvorné hniezdo a onomaziologická kategória), ktorými sa vo vzťahu k slovnej zásobe ako celku realizuje systemizačná funkcia slovotvornej motivácie (Furdík, 2004, s. 117 – 119). Slovotvorný typ sa chápe ako formálno-sémantický útvár, ktorého konštitutívnymi znakmi sú rovnaký

slovotvorný význam, rovnaký typ slovotvorného základu a rovnaký formant (s prípadnými variantmi).

Desubstantívne slovesá sa tvoria v slovenčine týmito jednotlivými alebo kombinovanými slovotvornými postupmi:

- sufixáciou (internet-ovať, primátor-čiť²);
- transflexiou² (kuvik-ať, koren-iť);
- prefixáciou a sufixáciou (za-les-niť, od-vírus-ovať);
- prefixáciou a transflexiou (pri-nož-iť, z-havran-ieť);
- sufixáciou a reflexivizáciou (bob-ovať sa, fén-ovať sa);
- transflexiou a reflexivizáciou (opič-iť sa, bozk-ať sa);
- prefixáciou, sufixáciou a reflexivizáciou (z-let-nievať sa, za-vegetarián-čiť si);
- prefixáciou, transflexiou a reflexivizáciou (vy-somár-iť sa, roz-konár-iť sa).

Prehľad derivačných postupov pri desubstantívnych slovesách je východiskom vyčlenenia slovotvorných typov, keďže ujasnenie si konkrétnej podoby slovotvorného formantu je pre slovotvorný typ veľmi dôležité. Analýzou korpusu desubstantívnych slovies, najmä dynamickej zložky neologických a okazionálnych slovies, sme zistili nasledujúci inventár slovesných sufixálnych formantov: -ovať (*rešerš-ovať*), -iť (*rand-iť*), -ať (*sedl-ať*), -čiť (*lektor-čiť*), -núť (*vy-chrt-núť*), -ievať (*s-finál-ievať sa*), -nievať (*z-vianoč-nievať sa*), -ieť (*kamen-ieť*), -natieľ (*kôr-natieľ*), -ovatieť (*ľad-ovatieť*), -niť (*od-vod-niť*), -izovať (*komputer-izovať*), -fikovať (*plyno-fikovať*). Ako vyplýva z uvedených derivačných postupov tvorenia desubstantívnych slovies, v jednom slovotvornom akte sa sufixálny formant často kombinuje s prefixálnym či reflexívnym spoluformantom.

Tento prehľad signalizuje vývinovú dynamiku v tvorení slovies od substantív v súčasnej slovenčine, pretože v porovnaní so staršími slovotvornými výskumami (napr. Horecký, 1971) sa počet sufixálnych formantov použiteľných na utvorenie desubstantívneho slovesa rozširuje a jednotlivé formanty prechádzajú procesom funkčnej a sémantickej špecifikácie. Teda, ak sa pred tridsiatimi rokmi konštatovalo, že obmedzený inventár slovesných sufixálnych formantov súvisí s obmedzenými pomenovacími potrebami pri slovesách (op. cit., s. 208), v súčasnosti môžeme sledovať práve narastanie dynamických a s dynamizmom súčasného života súviacich pomenovacích a vyjadrovacích potrieb v jazykovom spoločenstve, ktoré sa odrážajú jednak v takmer potenciálnom tvorení desubstantívnych slovies³ a jednak vo väčšej disponibilnosti, kombinovateľnosti a špecifikovanosti slovotvorných prostriedkov, ktoré sa na tento účel používajú. Treba však pripomenúť, že pestrosť slovesných sufixálnych formantov zďaleka nedosahuje variabilitu sufixálneho inventára pri tvorení substantív a že pri sufixálnom tvorení slovies výrazne dominuje polyfunkčný formant *-ovať* (porov. Furdík, 1998, s. 62).

Sémanticko-formálnou slovotvornou analýzou sme vyčlenili takmer 30 slovotvorných typov, podľa ktorých sa v súčasnej slovenčine tvoria či môžu tvoriť desubstantívne slovesá. Pri analýze sme využívali metódu diagnostickej parafrázy (Furdík, 2004, s. 60 – 61), teda opis slovotvorného významu motivovaného slova, v ktorom je obsiahnutý motivant (vyjadrujúci onomaziologický príznak), ako aj slovo vyjadrujúce onomaziologickú bázu, napr.: *šampónovať sa = používať (pri umývaní) šampón* (motivant – *šampón*, onomaziologickú bázu deja vyjadruje sloveso so všeobecným významom – *používať*, v zátvorke je potenciálny onomaziologický spoj⁴). V zhode s aktuálnou slovenskou derivatologickou teóriou vychádzame dôsledne zo synchronného prístupu k slovotvorne motivovanému slovu. Slovotvorné typy desubstantívnych slovies vyčleňujeme na základe substantívneho slovotvorného základu, rovnakého slovotvorného významu, ktorý vzhľadom na pestrosť onomaziologickej kategorizácie slovies a polysémickosť ťažiskových slovesných sufixálnych formantov abstrahujeme na úroveň mutačnej kategórie (teda jednotlivým typom

pripisujeme spoločný význam mutačného desubstantívneho derivovania sloviess), a rovnakej podoby slovotvorného formantu. Rozlišujúcim prvkom medzi jednotlivými slovotvornými typmi je teda predovšetkým slovotvorný formant, ktorý viac či menej signalizuje sémantické vlastnosti danej slovotvornej štruktúry. Schému slovotvorného typu zapisujeme vzorcom: substantívny základ (Z_S) a konkrétny sufixálny slovotvorný formant, v prípade kombinovaného tvorenia uvádzame samostatnú derivačnú morfému (sa, si) a prípadný prefix kvôli úspornosti zapisujeme všeobecným symbolom (P-).

Ako sme už spomínali, pri tvorení desubstantívnych sloviess v súčasnej slovenčine je najproduktívnejší sufix *-ovat'*, ktorý je zároveň sémanticky najzaťaženejší, pretože sa ním tvoria slovesá vo všetkých sémantických skupinách, najviac však v skupine akčných dynamických sloviess (porov. M. Sokolová, 1995, s. 23 – 56). Preto pri prehľade slovotvorných typov na prvom uvedieme typy so sufixom *-ovat'*. Tento sufix sa pri tvorení desubstantívneho slovesa využíva buď samostatne, alebo spolu s prefixom či samostatnou derivačnou morfému *sa*, *si*. Desubstantívne slovesá so sufixom *-ovat'* sa teda tvoria v slovenčine podľa týchto slovotvorných typov:

$Z_S + -ovat'$ (*esemesk-ovat'*, *poslanc-ovat'*, *kouč-ovat'*, *return-ovat'*)

$Z_S + -ovat' + sa$ (*snoubord-ovat' sa*)

$P- + Z_S + -ovat'$ (*pre-argument-ovat'*, *od-diakritik-ovat'*)

$P- + Z_S + -ovat' + sa$ (*vy-profil-ovat' sa*)

$P- + Z_S + -ovat' + si$ (*za-víkend-ovat' si*, *od-konkurz-ovat' si*)

Päť uvedených slovotvorných typov naznačuje frekvenčnú, sémantickú i pragmatickú (od okazionálnych cez hovorové až po odborné slovesá) „šírku“ formantového typu *-ovat'*. Signálom vývinovej dynamiky súčasného desubstantívneho tvorenia sloviess je i preferovanie kombinovanej derivácie, tzv. konfixácie (porov. Furdík, 1998, s. 63). Polyfunkčnosť formantu *-ovat'* sa v súčasnosti posilňuje i významnou funkciou tohto sufixu pri internacionalizácii slovnej zásoby súčasnej slovenčiny, keď sa pomocou neho adaptujú, flektivizujú cudzie základy⁵ (*manaž-ovat'*, *mix-ovat'*, *kondenz-ovat'*) alebo keď sa pričiňuje o slovotvornú adaptáciu prevzatých substantív (*interview-ovat'*, *resum-ovat'*, *lob-ovat'*, *draft-ovat'*, *akvabel-ovat'*, *benefit-ovat'*, *zoom-ovat'*, *z-rock-ovat'*, *babysit-ovat'* atď.) Rovnaká funkcia sufixu *-ovat'* sa konštatuje i v príbuznej češtine (porov. Šlosar, 1995, s. 196). Okrem sufixácie má dôležitú úlohu pri adaptácii slova cudzieho pôvodu i prefixácia (*za-lobovať*, *od-mailovať*, *pre-čítovať*; porov. Janočková, 2004).

V slovenčine sa slovotvorné štruktúry so sufixom *-ovat'* výrazne podieľajú na realizácii kondenzačnej funkcie slovotvornej motivácie (Furdík, 2004, s. 120). Ako sme už spomínali, z dôvodu úspornosti vyjadrenia sa voľné syntagmatické spojenia ľahko nahrádzajú jednoslovným slovesným derivátom, ktorým sa komunikácia nielen ekonomizuje, ale aj špecifikuje, aktualizuje a dynamizuje: – *O chvíľu sa im podarilo náladu v sále dokonale zrockovať*. – *Pri návšteve prezidenta ľudia vyšpalierovali chodníky*. – *Zuzana zahračkovala posteľ* (= zahádzala hračkami). – *Mládež výletovala* (= bola na výlete) v *Hermanovciach*. – *Už sme celú budovu opastirčákovali* (=vyzdobili plagátmi o besede s D. Pastirčákom).

Podľa dokladov zo slovníka českých neologizmov (Nová slova v češtině, 1998) sa aj v súčasnej češtine prejavuje podobná tendencia nahrádzať opisné vyjadrenie vzťahu k istému deju jednoslovným derivátom, v ktorom sa takisto preferuje formant *-ovat'*, a to najmä v bežnej hovorenej reči (*modemovať – používať modem*, *filetovať – upravovať niečo na filety*, *tajmovať – časovo rozvrhovať*, *servisovať – robiť servis*, *vyšpiónovať – zistiť informácie (ako špión)*, *zalogovať se – zadaním loga sa prihlásiť do počítačového systému*).

Zo sémantického hľadiska je v slovenčine zaujímavý slovotvorný typ s významom „uspokojivo stráviť istý čas“: *za-víkend-ovat' si*, *za-bulvár-ovat' si* (= *porozprávať sa o bulvári*), *za-koňak-ovat' si* (= *prijemne si posedieť pri koňaku*), *za-kvíz-ovat' si* (= *zasúťažiť*

si v kvíze), *vy-turistik-ovat' sa*. Tento slovotvorný typ desubstantívnych slovies sa dopĺňa najmä príležitostnými slovesami, a teda slúži ako model tvorenia sémanticky špecifickej skupiny slovies najmä v bežnej hovorenej reči.

Na druhom mieste podľa frekvenčného i sémanticko-komunikačného kritéria uvádzame slovotvorné typy so sufixálnym formantom **-it'**, ktoré sú výsledkom transflexného alebo kombinovaného prefixálno-transflexného, transflexno-reflexívneho či prefixálno-transflexno-reflexívneho derivovania. Formant **-it'** je totiž druhým „typickým“ formantom desubstantívnych slovies (porov. Horecký, 1971, s. 54), čo sa v súčasnej slovesnej lexike prejavuje nielen vo vysokom počte takto utvorených slovies, ale aj v ich sémantickom a komunikačnom zábere (deriváty na **-it'** nájdeme takisto ako deriváty na **-ovat'** vo všetkých sémantických skupinách slovies a aj v komunikačnom využití nenachádzame obmedzenia). Signálom produktívnosti tohto sufixálneho formantu je i tendencia ku konfixálnemu tvoreniu, teda k jeho kombinovaniu s prefixom či samostatnou derivačnou morférou *sa*. Podľa uvedených podôb slovotvorného formantu vyčleňujeme 4 slovotvorné typy:

Z_S + -it' (*dym-it'*, *súper-it'*, *vtipkár-it'*, *tábor-it'*, *rand-it'*, *chaos-it'*)

Z_S + -it' + sa (*opič-it' sa*, *kamarát-it' sa*)

P- + Z_S + -it' (*z-obraz-it'*, *z-dan-it'*, *o-žen-it'*, *s-peňaž-it'*, *za-streš-it'*, *na-špendl-it'*)

P- + Z_S + -it' + sa (*na-lod-it' sa*, *u-jednot-it' sa*, *vy-vin-it' sa*)

Ostatné sufixálne formanty sa pri desubstantívnom tvorení slovies v súčasnej slovenčine využívajú v menšej miere a sú sémanticky či komunikačne špecifikované.

Sufix **-nit'** sa využíva prevažne v kombinácii s prefixom a dominuje pri tvorení slovies s významom „opatriť tým (resp. odstrániť to), čo pomenúva motivant“: *roz-miest-nit'*, *za-lud-nit'*, *za-ryb-nit'*, *od-osob-nit'*, *od-vod-nit'*, *od-škod-nit'*, *s-poplat-nit'*, *o-radost-nit'*. Ďalšia skupina rovnako utvorených motivátov reprezentuje významovú skupinu „(u)robiť tým, čo pomenúva motivant“: *s-koalič-nit'*, *z-násil-nit'*, *po-západ-nit'*. So sufixom **-nit'** registrujeme dva slovotvorné typy:

Z_S + -nit' (*reč-nit'*)

P- + Z_S + -nit' (*za-tráv-nit'*, *o-vzduš-nit'*, *zo-štát-nit'*)

Výrazne sémanticky špecifikovaný je slovesný sufix **-čit'**, ktorým sa tvoria najmä slovesá sociálneho fungovania typické pre uvoľnenú, neformálnu komunikáciu: *primátor-čit'*, *kaplán-čit'*, *senátor-čit'*, *fotoamatér-čit'*, *chalupár-čit'*. V spojení s prefixom *za-* a zvratným *sa* obohacuje sémantickú skupinu slovies „uspokojivo stráviť istý čas“ (*za-rybár-čit' si*). Osobitné využitie má prípona **-čit'** aj vo významovej skupine „urobiť tým, čo pomenúva motivant“ (*po-kresťan-čit'*, *po-maďar-čit'*, *po-európ-čit'*). Sufixom **-čit'** sa teda tvoria desubstantívne slovesá v rámci troch slovotvorných typov:

Z_S + -čit' (*záhradkár-čit'*, *prútkar-čit'*, *radikál-čit'*, *lektor-čit'*)

P- + Z_S + -čit' (*po-európ-čit'*)

P- + Z_S + -čit' + si (*za-rybár-čit' si*)

Ako obmedzené sa ukazuje desubstantívne tvorenie slovies sufixálnym formantom **-at'**. Podobná ojedinelosť desubstantívnych slovies tohto typu sa vyskytuje i v príbuznej češtine (porov. Šlosar, 1995, s. 192). Z paralelných slovies v češtine a v slovenčine sú to napr.: *podob-at se – podob-at' sa*, *sedl-at – sedl-at'*, *větr-at – vetr-at'*, *hnis-at – hnis-at'*. V slovenčine registrujeme tieto slovotvorné typy:

Z_S + -at' (*pitv-at'*, *bozk-at'*, *večer-at'*, *brebt-at'*)

Z_S + -at' + sa (*líšk-at' sa*, *rodin-at' sa*, *nádej-at' sa*)

P- + Z_S + -at' + sa (*o-pás-at' sa*, *po-diel-at' sa*)

Derivovanie desubstantívnych slovies formantom **-iet'** je takisto málo produktívne. Oveľa väčšiu derivačnú potencialitu preukazujú pri tomto type tvorenia slovies adjektíva (*bel-iet'*, *tučn-iet'*, *pyšn-iet'*, *leniv-iet'*; porov. Marsinová, 1958). Desubstantívne slovesá na *-iet'* sú, podobne ako deadjektívne slovesá, kvalitatívnymi procesnými slovesami (porov. Sokolová, op. cit.) s významom „stávať sa tým, ako pomenúva motivant“ : *kamen-iet'*, *blazn-iet'*, *cvok-atiet'*. Častejšie sa pri tomto slovotvornom type objavuje perintegrovaný (rozšírený) formant **-natiet'** a **-ovatiet'** (porov. Horecký, 1971, s. 215). Týmito sufixmi sa stvárnjuje daný slovotvorný význam predovšetkým vo vzťahu k materiáliám (*drev-natiet'*, *z-vosk-ovatiet'*, *oct-ovatiet'*, *betón-ovatiet'*, *zo-skl-ovatiet'*), ale v príležitostnom kontexte i vo vzťahu k iným substantívam (*z-lavic-ovatiet'* = *pridať sa (politicky) na stranu lavice*). Tvorenie desubstantívnych kvalitatívnych procesných slovies s formantom *-iet'* a jeho variantmi reprezentujú tieto slovotvorné typy:

Z_S + -iet' (*kamen-iet'*, *blazn-iet'*)

P- + Z_S + -iet' (*o-vdov-iet'*, *z-mozol-iet'*)

Z_S + -natiet' (*cukor-natiet'*, *drev-natiet'*)

Z_S + -ovatiet' (*ľad-ovatiet'*, *firn-ovatiet'*)

P- + Z_S + -ovatiet' (*z-hrčk-ovatiet'*, *z-lavic-ovatiet'*)

Takmer výnimočne sa pri tvorení desubstantívnych slovies v slovenčine využíva sufix **-núť** (opäť, väčší derivačný priestor „poskytujú“ tejto prípone adjektíva, a to pri tvorení slovies s významom „stávať sa takým, ako vyjadruje adjektívum“: *chud-núť*, *mlad-núť*, *pust-núť*; porov. Marsinová, op. cit.). Využitie sufixu *-núť* na desubstantívnu slovotvorbu je viacmenej príležitostné: *vy-chrt-núť*, *šveps-núť si* (= *vypiť si Schweppes*). Na tomto mieste spomenieme aj iné využitie sufixu *-núť*, pri ktorom sa derivačné procesy v slovenčine opätovne „stretávajú“ s derivačnými procesmi v súčasnej češtine. Ide o perfektivizačnú funkciu sufixu *-núť* (v češtine *-nout*), ktorá sa, okrem iných prípadov, v súčasnosti výrazne uplatňuje v malej, ale dynamickej skupine slovies utvorených od prevzatých substantív: *mailovať* → *mejlnúť*, *klikať* → *kliknúť*, *esemeskovať* → *esemesknúť*, *brejkovať* → *brejknúť* a pod. (v češtine podobne: *tipovať* → *tipnout*, *pumpovať* → *pumpnout*, *šlukovať* – *šluknout*; Šlosar, 1995, s. 188). Uvedené perfektívne podoby adaptovaných slovies majú hovorový až subštandardný charakter.

Napriek viacerým česko-slovenským slovotvorným paralelám desubstantívne tvorenie slovies v súčasnej slovenčine nadobúda aj takú podobu, ktorú v súčasnej češtine nenachádzame (porov. Nová slova v češtine, 1998) . Ide o dynamickú skupinu statických temporálnych slovies tvorených sufixom **-ievať' /-nievať'**, ktorej produktívnosť sa zvyrazňuje najmä pri okazionálnom tvorení (porov. Duchková, 1996, s. 177): *zviaňovať sa*, *sfinálievať sa*, *zosilvesternievať sa*, *zjarievať sa*, *zosobotievať sa*, *zvikendievať sa*, *zbicyklievať sa* (= *blíži sa obdobie jazdenia na bicykli*), *zoškolievať sa* (= *blíži sa čas, keď treba ísť po prázdninách do školy*), *zdisidentievať sa* (– *Ak sa režim neumúdra, na Slovensku sa začne zdisidentievať.* –) Sufix *-ievať' /-nievať'* sa v týchto slovesách kombinuje s prefixmi *s-*, *z-*, *zo-*, ktoré vyjadrujú smerovanie k zmene stavu, a so samostatnou derivačnou morférou *sa*.

Táto významovo špecifická skupina neologických a okazionálnych slovies sa teda tvorí podľa slovotvorných typov:

P- + Z_S + -ievať' + sa (*z-jesen-ievať' sa*, *zo-zim-ievať' sa*)

P- + Z_S + -nievať' + sa (*z-let-nievať' sa*, *z-voleb-nievať' sa*)

Ak sme pri sufixe *-ovať'* konštatovali jeho aktuálnu funkciu pri internacionalizácii slovnej zásoby súčasnej slovenčiny, keď sa pomocou tohto sufixu slovotvorne adaptujú mnohé prevzaté substantíva, osobitne to platí o perintegrovaných (rozšírených) podobách

-izovať a **-fikovať** (porov. Horecký, 2003, s. 335). V súčasnom desubstantívnom derivovaní sloviess totiž sledujeme narastanie počtu derivátov od prevzatých substantív s kauzatívnyim významom „spôsobovať nadobúdanie kvality vyjadrenej motivujúcim substantívom“: *kategor-izovať*, *europa-izovať*, *erot-izovať*, *démon-izovať*, *empat-izovať*, *global-izovať*, *final-izovať*, *mumi-fikovať*. Súčasnyim využitím prexifu *od-* slovesá nadobúdajú opačný význam „zbaviť toho, čo je pomenované motivantom“: *od-polit-izovať*, *od-ritual-izovať*, *od-mýt-izovať*. Uvedené slovesá prispievajú nielen k internacionalizácii slovnej zásoby, ale svojim odborným pragmatickým príznakom aj k jej intelektualizácii. Treba ešte spomenúť, že táto skupina internacionálnych sloviess je východiskom produktívneho derivovania dejových mien internacionálnym sufixom *-ácia*: *internetizovať* – > *internetiz-ácia*, *globalizovať* –> *globaliz-ácia* (smer motivácie je určovaný motivačnyimi vzťahmi v domácej lexike, porov. poznámka č. 5). S internacionálnymi formantmi *-izovať* a *-fikovať* sa v slovenčine konštituuju tieto slovotvorné typy:

Z_S + -izovať (*internet-izovať*)

P- + Z_S + -izovať (*od-ritual-izovať*)

Z_S + -fikovať (*plyno-fikovať*)

Záver. Predchádzajúca analýza slovotvorných typov, podľa ktorých sa v súčasnej slovenčine tvoria desubstantívne slovesá, potvrdila vysokú produktivnosť tohto derivačného procesu. Potenciálna derivačná vlastnosť takmer každého domáceho alebo prevzatého substantíva prítvárat' do svojej slovotvornej paradigmy slovesný tvar je odrazom dynamizácie mimojazykovej skutočnosti a ňou podmienených pomenovacích a vyjadrovacích potrieb. Čoraz rozsiahlejšie a komplikovanejšie potreby vyjadrovania dejového vzťahu k substancii reflektuje vývinová dynamika desubstantívneho tvorenia sloviess v podobe väčšej použiteľnosti, kombinovateľnosti a špecifikovanosti slovotvorných prostriedkov. Najpreferovanejšie slovotvorné typy desubstantívnych sloviess (s formantmi *-ovať* a *-it'*) sú zároveň sémanticky najbohatšie. Menej preferované slovotvorné typy sú zase viac sémanticky a komunikačne špecifikované. Pestrosť a špecifikovanosť dejových významových vzťahov spôsobuje, že pri všetkých typoch sufixálneho formantu sa prejavuje tendencia ku kombinovaniu s prefixálnym alebo reflexívnym formantom, čím sa dokazuje produktivnosť konfixálnej derivácie v súčasnej slovenčine.

Porovnávaním desubstantívnej derivácie sloviess v slovenčine a príbuznej češtine zisťujeme viacero slovotvorných paralel. Zdá sa však, že kondenzačná funkcia slovotvornej motivácie sa pri desubstantívnych slovesách výraznejšie uplatňuje v slovenčine. Niektoré typy sémantickej a formálnej kondenzácie viacslovných spojení v podobe slovesného derivátu využívané v slovenčine totiž v súčasnej češtine nenachádzame.

Analyzované typy desubstantívnych sloviess poukazujú nielen na ekonomizačné a internacionalizačné tendencie v súčasnej slovenskej lexike, ale aj na aktuálne potreby špecifikovaného a individualizovaného vyjadrenia.

Poznámky

¹ Analyzovaný korpus sme získali z týchto zdrojov: vlastný výskum neologických a okazionálnych sloviess v bežnej hovorenej reči (Liptáková, 2000), Krátky slovník slovenského jazyka, Slovenský národný korpus a excerpčia rôznych textov.

² Termín transflexia používame v zhode so slovotvornou teóriou J. Furdíka (2004) na označenie derivačného slovotvorného postupu, pri ktorom funkciu sufixálneho slovotvorného formantu sekundárne plnia gramatické morfémy. Autorom termínu transflexia je M. Dokulil

(1982). V českej derivatologickej literatúre sa však stretávame pri tzv. bezafixálnom tvorení slov, t. j. bez využitia osobitných slovotvorných prípon, s používaním termínu konverzia v širšom zmysle (Dokulil, 1986, s. 200). Pri odvodzovaní slovies sa uprednostňuje chápanie o tvorení jednoduchým prechodom z jednej tvaroslovnej paradigmy do druhej, teda takisto sa hovorí o konverzii (Dokulil, 1986, s. 406; Martincová, 1985, s. 27). V slovenskej lingvistiky sa termín konverzia používa na označenie slovnodruhových prechodov bez akejkoľvek zmeny formy slova (napr. *vedľa*, príslovka – *vedľa*, sekundárna predložka) alebo na označenie sémantického vzťahu slovies typu *kúpiť* – *predať* (Furdík, 2004, s. 68).

³ Väčšina slovenských substantív preukazuje potenciálnu derivačnú vlastnosť pritvárať do svojej slovotvornej paradigmy slovesný tvar (Buzássyová, 1990, s. 68; Liptáková, 2002).

⁴ Prikláňame sa k názoru J. Furdíka (2004, s. 52 - 59), že onomaziologická štruktúra slovotvorne motivovaného slova má ternárny charakter (na rozdiel od binárnosti slovotvornej štruktúry). Stredovým prvkom medzi onomaziologickou bázou (signalizovanou slovotvorným formantom) a onomaziologickým príznakom (signalizovaným slovotvorným základom) je potenciálny onomaziologický spoj, ktorý v slovotvornej forme motivátu nie je explicitne vyjadrený. V onomaziologickom spoji sa kondenzujú formálne nevyjadrené prvky slovotvorného významu a zároveň sa zhromažďujú pribúdajúce prvky lexikálneho významu.

⁵Cudzie slová flektivizované formantom *-ovať* nie sú slovotvorne motivované, samy sa však stávajú motivantmi ďalších derivátov (napr. *motivovať* → *motivácia*). V slovenčine sa takéto prevzaté slovesá chápu ako motivanty substantívnych dejových názvov (na základe motivačných vzťahov v domácej lexike: *dej* → *dejové meno*; porov. Furdík, 1998, s. 59) aj napriek tomu, že substantíva sa do slovenčiny prevzali ako prvé (*interpelovať* → *interpelácia*, *meditovať* → *meditácia*).

Literatúra

BUZÁSSYOVÁ, K.: *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív*. Bratislava: Veda, 1974.

BUZÁSSYOVÁ, K.: Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachronnej dynamiky. In: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Zost. V. Blanár. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1990, s. 63 – 73.

FURDÍK, J.: *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter, 1993.

FURDÍK, J.: Zmeny v jazykových podsystemoch (čiastkových normách). Slovotvorné zmeny. In: *Slovenský jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Red. J. Bosák. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 1998, s. 52 – 68.

FURDÍK, J.: *Slovenská slovotvorba*. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka, 2004.

DOKULIL, M.: K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*, 43, 1982, s. 257 – 271.

DOKULIL, M.: Odvozování sloves příponami a typy smíšené. In: *Mluvnice češtiny 1*. Praha: Academia, 1986, s. 405 – 412.

DUCHKOVÁ, S.: Nové výrazy (3). *Kultúra slova*, 30, 1996, s. 177.

HORECKÝ, J.: *Slovenská lexikológia 1*. Tvorenie slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, s. 54.

HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 1989.

HORECKÝ, J.: Slovesá odvodené od podstatných mien. *Kultúra slova*, 2003, roč. 37, č. 6, s. 333 – 336.

JANOČKOVÁ, N.: *Slovo tvorba slovenských slovies (štruktúrny, významový a komunikačný aspekt prefixálneho odvodzovania)*. [Autoreferát na získanie vedeckej hodnosti PhD.] Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2004. 18 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda, 2003.

LIPTÁKOVÁ, Ľ.: Motivačné východiská desubstantívnych slovies. In: *Varia IX. Zborník materiálov z IX. Kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 1. – 3. december 1999)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2002, s. 113 – 116.

LIPTÁKOVÁ, Ľ.: *Okazionalizmy v hovorenej slovenčine*. Prešov: Náuka, 2000, s. 71 – 87.

LIPTÁKOVÁ, Ľ.: K tvoreniu desubstantívnych slovies v súčasnej slovenčine. In: *Slovo o slove. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity*. 10. Prešov, 2004, s. 34 – 41.

MARSINOVÁ, M.: Slovesá z prídavných mien v slovenčine. In: *Jazykovedné štúdie*. 3. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1958, s. 107 – 166.

MARTINCOVÁ, O.: Okazionální pojmenování a jejich tvoření v současné češtině.

In: *Filologické studie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy*. XIII. Praha, 1985, s. 19 – 31.

Nová slova v češtině. Slovník neologismů. Kolektiv autorů pod vedením O. Martincové. Praha: Academia, 1998. 356 s.

Slovenský národný korpus. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2004. [www: http://korpus.juls.savba.sk](http://korpus.juls.savba.sk).

SOKOLOVÁ, M.: *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact, 1995, s. 23 – 56.

ŠLOSAR, D.: Tvoření sloves. In: *Průruční mluvnice češtiny*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 184 – 216.

SUMMARY

Preferred Wordformative Types of Denominal Verbs in the Contemporary Slovak Language

Denominal derivation of verbs is a very productive word formation procedure in the contemporary Slovak language in both professional and every-day communication (compare Furdík, 1998, s. 67; Horecký – Buzássyová – Bosák, 1989, p. 139 – 169; Horecký, 2003, p. 35). Productivity is manifested not only by the number of newly formed verbs but also through ‘easiness’ with which - in the case of a naming or expressing need - such a verb is formed from a domestic or a borrowed noun without greater derivational limitations (Liptáková, 2004). The word-formative manifestation of an activity – substance relationship in the form of verbal denominal derivatives reflects the tendency towards efficiency, specification and actualisation of expressing (f.e. *zbaviť (komunikáciu) rituálov – odritualizovať*; *vybaviť (pracovisko) počítačovou sieťou – zasieťovať*; *robiť pri (filmovaní) detaily – detailovať*; *vystupovať ako mažoretka – mažoretkovať*, etc.)

In the paper we present the results of the analysis of the corpus of denominal verbs from the point of view of word formative types according to which denominal verbs in the individual naming classes are formed. In our view, a word formative type is considered to be a unity of a common word formation meaning, a corresponding type of a word formation base and a corresponding formant. Our goal is to arrange the found inventory of word formative types in a hierarchy according to their productivity and according to their communicative utilization with the aim of showing which models of word formation manifestation of dynamic characteristics on the basis of the relationship to a certain substance communicators prefer in communication. A confrontational approach is partially used when comparing derivational tendencies in Slovak with the formation of denominal verbs in contemporary Czech.

The research into word formative types from frequential, semantic, and communicative point of view proved that among denominal verbal types the types having the suffix *-ovat'* - by means of which denominal verbs are formed in all semantic groups - significantly prevail and that these verbs are used in all types of communicative situations. In the word formative types with the suffix *-ovat'* a dynamic phenomenon of development in contemporary Slovak word formation, called konfixation, i.e. the usage of several derivational procedures, such as *za-zim-ovat'*, *od-trém-ovat' sa*, *za-víkend-ovat' si* is fully revealed. The suffix *-ovat'* has a special function in the internationalisation of vocabulary of contemporary Slovak when by means of it borrowed nominal bases are adapted (f.e. *benefit-ovat'*, *return-ovat'*, *draft-ovat'*, *point-ovat'*).

One-word word formative structures with the suffix *-ovat'* but also with other suffixal formants have a considerable condensational function as they substitute multi-word syntagmatic combinations (f.e. *z-lavic-ovatiet' – pridať sa na stranu politickej lavice*). The formant *-it'* is another very important formant used in denominal derivation in the combination with the prefix or an independent derivational morpheme *sa* (f.e. *súper-it'*, *s-peňaz-it'*, *od-bremen-it'*, *na-lod-it' sa*). According to the other wordformative types denominal verbs are formed less frequently and are semantically or communicatively specified. For instance, according to the type $Z_S + -čit'$ verbs referring to social positions are formed (*senátor-čit'*). According to the suffix *-iet'* or according to the suffixes *-natieť'*, *-ovatiet'* denominal verbs with the meaning „stávať sa tým, ako pomenúva motivant“ (*kamen-iet'*, *drev-natieť'*, *betón-ovatiet'*) are created. According to the word formative type *prefix + Z_S + -ievať/-nievať + sa* a specific group of stative and temporal verbs is formed (*z-vianoč-nievať sa*).

The formation of denominal verbs in the contemporary Slovak language is a productive word formative process and reflects increasing dynamic – as well as the naming and expressing needs of the members of a language community connected with the dynamism of a contemporary life.

Kontakt:

doc. PaedDr. Ľudmila Liptáková, CSc.
Katedra komunikačnej a literárnej výchovy
Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity
Ul. 17. novembra 15, 081 16 Prešov
liptak@unipo.sk

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu Malý slovotvorný slovník slovenčiny, VEGA 1/1423/04.